

KIM NGÂN THỜI NGUYỄN :

“- ĐOẠN TRƯỜNG XƯA PHẢI ĐƯA MÀ TRẢ NHAU!”

NGUYỄN ANH HUY

Bấy lâu đáy bể mò kim,
Là nhiều vàng đá, phải tìm trăng hoa?!

(Nguyễn Du)

Tôi vẫn nhớ như in, thời còn học trò tò te đã mê Sử ký, và cha tôi thường đưa đến di tích, bảo tàng... Một lời: “-*Tiền giả!*” đã kích thích từ ấy...

Tôi vẫn nhớ như in, thời còn hỉ mũi chưa sạch, đã tò mò ngắm nghé những đồng tiền giới buôn đem đến cho cha tôi... Hai chữ “-*Quý lắm!*” cũng kích thích từ ấy...

Lớn lên, trên các nẻo đường tìm hiểu tiền cổ, tôi được gặp các vị sếp sòng khắp các miền đất nước... được nghe, được thấy... được bàn bạc, được quyết định...

Thực tế, ngày nay, tiền tệ và kim ngân thời Nguyễn cuốn hút du khách nước ngoài, bởi sau khi chiếm được Việt Nam, chính người Pháp đã bị văn hoá Việt, trong đó có văn hoá Nguyễn... chinh phục! Và cũng nhờ sự khai phá của người Pháp, được nêu trên BSEI, BEFEO, BAVH... mà sau này văn hoá Việt cũng lôi cuốn luôn cả người Mỹ, nhất là kim ngân thời Nguyễn...

Nói đến tiền tệ triều Nguyễn, cho đến nay vẫn chưa có công trình nghiên cứu nào trên thế giới có thể mô tả và bàn luận hết các loại tiền của thời đại này...

- Về chính trị lịch sử, đây là triều đại phong kiến cuối cùng có nhiều biến cố trọng đại nên tiền tệ giai đoạn này - đặc biệt khác hẳn tiền tệ thời trước - gắn liền với lịch sử triều đại.

- Về kinh tế xã hội đương thời, nổi bật là kinh tế hàng hoá, giao lưu thương mại mở rộng nên tiền tệ cũng phát triển phù hợp với nền kinh tế đang phát triển.

- Lại nữa, văn hoá nghệ thuật đương triều đạt đến đỉnh cao nên các loại hình tiền tệ cũng thay đổi rất nhiều.

Mối liên quan tương hỗ giữa ba yếu tố trên, khắc nét đậm lên mặt tiền tệ, làm tiền tệ thời đại này cực kỳ phong phú và đa dạng nhất trong lịch sử tiền tệ Việt Nam. Chúng gồm các hệ thống

1, Tiền thông dụng

2, Các loại trữ tệ: thoi vàng nén bạc... rất nhiều loại.

3, Các loại tiền được đúc để ban thưởng cho các công thần: bằng vàng, bạc, đồng...

Riêng mảng tiền tệ bằng kim loại quý, đã nói là vô cùng phong phú đa dạng, chỉ có triều Nguyễn mới có, chứ các triều đại trước đây chưa hề có, thì đây lại chính là chủ trương của triều đình:

- Năm 1832, vua Minh Mạng ban Bộ Hộ: ”-Tuy nhiên, nếu không có đồng tiền, thời muôn ức sau này, ai mà biết được đại hiệu của nước ta. Vậy đồng tiền cũng không nên để thiếu!”

- Rồi năm 1833, vua dụ Nội các như sau: ”- Gần đây, nhà nước đúc ra tiền vàng và tiền bạc, cốt ý muốn cho của cải và vật dụng lưu thông, thời đã tiện lợi cho dân mà còn nêu cao niên hiệu vĩ đại của nhà vua trong và ngoài nước, cho nên trăm không tiếc công và của cho đặc biệt chế tạo những loại tiền ấy ra!”

Về mảng tiền này, cho đến nay tôi chưa thể vãng lai, chỉ lắc đầu biết gì nói này... Thư tịch và catalogue thì có nhiều, nhưng đó cũng chỉ là "sách vở". Một đồng tiền bằng vàng ròng thật có chắc là do vua đúc? hay là do mỹ nghệ hiện nay làm nên? Có ai đã cầm trên tay nhiều đồng tiền vàng để có kinh nghiệm đầy đủ mà phân biệt hết các loại thật giả? Bởi vì ngay từ thời Pháp và cho đến sau này thời Mỹ, các cố vấn văn hoá toà đại sứ Pháp - Nhật - Mỹ luôn sẵn lòng cổ vật triều Nguyễn, từ đó hình thành thị trường đồ giả với các tay trùm buôn, trùm giả cổ ở ba miền Huế - Saigon - Hà Nội..., mà oái ăm thay, các loại đồ giả này đã được lên hình trong Standard catalogue của quốc tế. Như thỉnh thoảng chúng ta vẫn thấy đồng tiền Minh Mạng Thông Bảo rất lớn mặt sau mang hình của Ngọ Môn, chỉ là sản phẩm mới sáng tác năm 1970 của Phường Đúc - Huế!

Tôi vẫn còn nhớ như in, cách đây mười mấy năm, chia tay trong đêm Saigon, một ông trùm tiền cổ ở Chợ Lớn (nay đã ở Mỹ), tay nắm tay một thanh niên, giọng đầy xúc động: ”-Anh à, tôi rất lấy làm vui mừng khi thấy có người trẻ như anh theo đuổi mục đích này, vì người nước mình ít ai để ý đến đồ này! Qua Tây - Nhật - Mỹ thì đã cạn hết! Mong rằng sau này anh nói gót chung tôi!”

Còn GS François Thierry - chuyên gia tiền cổ của Pháp, ủy viên Ban chấp hành Hiệp hội tiền cổ thế giới - trong một dịp ghé sang Việt Nam đã cho hay việc sưu tầm, nghiên cứu và trao đổi tiền cổ Việt Nam hiện đang thu hút các nhà sưu tập trên thế giới. Các cuộc đấu giá quốc tế luôn được tổ chức thông báo danh mục tiền cổ trên các tạp chí... Riêng tại Pháp là trung tâm lớn nhất về tiền cổ Việt Nam và bảo tàng tiền tệ Việt Nam đặt trong Thư viện Quốc gia ở Paris, hàng năm, nhà nước bỏ ra hàng triệu francs để bổ túc sưu tập và nghiên cứu tiền cổ...

Ở Việt Nam chúng ta, truyền thống xa xưa... Năm 1839, trong dân gian có sự mua bán tiền xưa, Viện Đô Sát dâng sớ xin vua Minh Mạng cho trích lưu các hiệu tiền xưa để tỏ ra biết giữ gìn cổ tích... Nhưng từ năm 1946 đến 1975, do chiến tranh liên miên, sự sưu tập tiền tệ trong dân gian như tắt ngấm, mãi đến trước 1998 vẫn còn trong giấc ngủ dài... chỉ le lói trong các nhà sưu tập thế hệ tiên phong...

Riêng ở các bảo tàng như Bảo tàng Lịch sử Việt Nam tại Hà Nội cũng có trưng bày tiền cổ, nhưng còn nhiều sai sót. Bảo tàng Sài Gòn, trước 1975 cũng có một bảng trưng bày tiền cổ, nhưng sau 1975 đã bị loại bỏ! Còn Bảo tàng Mỹ thuật Cung đình Huế, trước 1975 cũng có một bảng tiền cổ nhưng chủ yếu là sản phẩm mới đúc của Phường Đúc, sau này đã dẹp bỏ; nhưng trong kho của bảo tàng - trong một dịp làm việc với Giám đốc để chuẩn bị trưng bày cho Festival 2002 -

xem lại dự trữ tiền cổ trong kho, chỉ thấy có 3 hiệu tiền Minh Mạng, Thành Thái, Duy Tân! Và mới đây, nhân Festival 2004, Bảo tàng Mỹ thuật Cung đình Huế có trưng bày những cổ vật chưa trưng bày lần nào, trong đó có một mảng về kim ngân thời Nguyễn nhưng hiện vật quá ít.

Nhưng cuối năm 1997, sau cái đêm "*Khách của VTV3*" giao lưu "*Sinh viên với Di sản Văn hoá Dân tộc*", việc sưu tập tiền tệ cũng như sự săn lùng, đấu giá, tranh luận... rộ như những tràng pháo hoa... Giới buôn cổ vật bắt đầu chuyển sang mục tiêu mới, giới sưu tập thì lại trẻ hẳn lên. Và các bảo tàng cũng bắt đầu đánh giá lại loại di vật này...

Song các nhà sưu tập còn rời rạc, chưa có mối liên hệ chặt chẽ nào; việc nghiên cứu tiền tệ còn quá mới mẻ đối với ngành khảo cổ học Việt Nam vì còn cả khối tư liệu đồ sộ hiện vật rải rác khắp năm châu chưa khai thác hết cũng như thỉnh thoảng còn được tìm thấy như năm 2001, tại trường Hai Bà Trưng (Huế), trong lúc trùng tu đã đào được 9 đồng tiền Khải Định thông bảo bằng bạc rất quý, còn ở trường Đại học Nông Lâm (địa điểm của Vũ Khố triều Nguyễn cũ) cũng đào thấy khuôn đúc tiền thời Minh Mạng, thật là những di vật rất quý...

Theo TS Phạm Quốc Quân (Giám đốc Bảo tàng Lịch sử Việt Nam) và GS Hà Văn Tấn (Viện trưởng Viện Khảo cổ học Việt Nam) cho biết, bảo tàng vẫn còn lưu trữ một số kim ngân thời Nguyễn... là những tư liệu rất quý, mà hiện đang có kế hoạch xây kho mới, rất cần được trưng bày để quần chúng được chiêm ngưỡng!

Cách đây hơn 20 năm, giới buôn cổ vật thường đồn âm đã tìm thấy tiền vàng Hàm Nghi ở Tân Sở, nơi vua Hàm Nghi làm căn cứ chống thực dân Pháp. Những lời đồn đã này là vô căn cứ, bởi đã có ai thấy tận mắt tiền Hàm Nghi bằng vàng? Những lời đồn này đã trở thành đề tài hư ảo cho một số bài viết trên tạp chí Kiến Thức Ngày Nay và báo An Ninh Thế Giới ... Không ai phủ nhận chuyện trong cuộc phò vua Hàm Nghi ra Tân Sở, hai Phụ chính đại thần là Tôn Thất Thuyết và Nguyễn Văn Tường cũng có đem theo rất nhiều vàng mưu việc Cần vương. Nhưng những thỏi vàng này là thời Tự Đức còn lại, chứ làm gì có vàng mang niên hiệu Hàm Nghi?!

...Tôi cũng còn nhớ rất rõ, năm 1985, đạo trộm đã đào lăng bà Từ Dũ, bị chính quyền bắt được và tịch thu nhiều kim ngân, không biết nay những cổ vật này nay đã đi về đâu? Rồi mùa đông năm 1988, chính phủ đã có một cuộc đào tìm kho kim ngân thời Nguyễn ở vườn Thiệu Phương trong Đại Nội, do một tin phong thanh cho là kho của vua Duy Tân (?) lưu trữ để có kế hoạch chống Pháp mà sau này hậu duệ của vua đã thương lượng với chính phủ nước ta, không biết cuộc tìm kiếm có được gì không (?), nhưng cho đến nay vẫn không có một tin tức nào! ...

...Ngày nay, các thoi vàng nén bạc của triều Nguyễn nhiều nhất là ở các bảo tàng Pháp. Có nơi còn cả khối vàng 100 lượng thời Minh Mạng mặt trước ghi: "*Việt Nam nguyên bảo*", mặt sau là "*Hoàng kim bách lượng*"!

Sách về kim ngân thời Nguyễn do người Pháp viết đã nhiều... Ở Nhật, có nhà sưu tập Miuria Gosen, đã xuất bản bộ sách An Nam Tuyền Phổ gồm 3 tập, trong đó tập 3 là Đại Tiền Ngân Tiền Bộ, giới thiệu sưu tập tiền cổ Việt Nam bằng kim

loại quý. Và sau này, Trung Quốc lại xuất bản bộ sách Việt Nam Lịch Sử Hoá Tê, trong đó một chương về kim ngân thời Nguyễn bằng ảnh màu vô cùng rực chói...

Còn tại Việt Nam chúng ta, tiền vàng rất hiếm hoi, còn tiền bằng bạc và nén bạc thì rải rác nhưng cũng bị săn lùng bán lậu nên càng hiếm dần...

Cũng may, mới đây, năm 2002, Quốc hội và Chính phủ đã thông qua và ban hành *Luật Di sản Văn hoá*, và đến ngày 26/6/2004 đã thành lập Hội Di sản Văn hoá Việt Nam, đó là điều đáng mừng, dù đã hơi trễ lắm rồi!

Và Bảo tàng Lịch sử Việt Nam vừa có chương trình cộng tác với các nhà sưu tập để làm công trình in sách tiền Việt Nam từ xưa đến nay (2005), hiện tại đã xuất bản tập 1 là các tiền đúc bằng kim loại thông thường. Tương lai sẽ có tập 2 là tiền giấy, và tập 3 là tiền bằng vàng bạc...

Song sự thật tiền cổ Việt Nam đã thất thoát từ lâu, nay không còn bao nhiêu... Ông XiongBaoKang, Tổng giám đốc Viện nghiên cứu tiền tệ và Bảo tàng tiền tệ Quảng Tây (Trung Quốc), trong một đêm âm thực tỉ tê ở phố cổ Gia Hội (Huế), đã xót xa thay cho Việt Nam đang bị nạn "chảy máu" tiền cổ...

Riêng trước đây, đất nước chúng ta đã bị nhiều mất mát vô lý. Trong 80 năm xâm lược Việt Nam, người Pháp đã "tạm giữ" báu vật của Việt Nam vô số kể, xin nêu hai vụ chính:

- Ngày 5/6/1862, **thực dân** Pháp và Tây Ban Nha buộc triều đình Huế bồi thường chiến phí 4 triệu dollars, trả trong 10 năm, định lượng 1 dollar bằng 0,72 lạng bạc, như vậy mỗi năm phải nộp 288 nghìn lạng bạc! Triều đình đã thu thập trong dân gian các đồ dùng bằng vàng, bạc và hàng trăm nghìn đồng tiền bằng bạc, Bộ Hộ và Phủ Nội vụ kiểm xét... thu thập các loại đồ dùng bằng bạc định giá khối lượng đem nộp cho Pháp. Bấy giờ **thực dân** Pháp còn yêu sách: "*Nếu triều đình Huế hết bạc để bồi thường thì phải giao nốt 3 tỉnh Vĩnh Long - An Giang - Hà Tiên để trừ vào số bạc còn thiếu!*"

- Trong biến cố thất thủ kinh đô 1885, người Pháp đã chiếm giữ Phủ nội vụ hàng tháng trời. Bức điện gửi về Pháp ngày 24/7/1885, tướng De Courcy cho biết: "*Trị giá vàng bạc trong kho Phủ Nội vụ lên đến 9 triệu quan. Cũng đang khám phá thêm nhiều ấn tín, kim sách và báu vật đáng giá bạc triệu. Xin phái một chiếc tàu lớn cùng nhiều chuyên viên thành thạo qua kiểm xét mang về...*". Sau đó, Linh mục Père Siefert đã tiết lộ: "*Các kho tàng trong hoàng cung đã mất đi gần 24 triệu quan*".

...Bắt đầu bước sang thế kỷ XXI, đất nước có nhiều chuyển mình: chủ tịch nước Trần Đức Lương sang New York dự hội nghị Liên hiệp quốc, rồi tổng thống

Mỹ Bill Clinton, tổng thống Nga Putin và chủ tịch nước CHND Trung Hoa Giang Trạch Dân sang thăm Việt Nam...

Nhìn lại quá khứ, tôi vẫn trần trở, thắc mắc...

Lùng lẩy Điện Biên, chấn động địa cầu, Hiệp định Genève vì sao không có "*bồi thường chiến phí*"??? Ở đây không thể giải thích kiểu "*cái lý kẻ mạnh*" như sói và cừu của La Fontaine mà nên lấy hai chữ "*bình đẳng*" trong Tuyên ngôn độc lập Mỹ 1776, Công xã Paris 1871 và Tuyên ngôn độc lập Việt Nam 1945...

Tôi được biết hiện tại Ngân hàng Nhà nước Việt Nam đang xây dựng Phòng truyền thống của ngành như một bảo tàng tiền tệ đặt trong ngân hàng. Theo thiển kiến, Ngân hàng Nhà nước nên phối hợp với Cục Di sản (Bộ Văn hóa - Thông tin) và Bộ Tài chính cũng như các ngành chức năng có liên quan... cùng đề đạt lên chính phủ xin dự án về một Bảo tàng Tiền tệ, trong đó có một vấn đề quan trọng là cần xin mua lại các sưu tập kim ngân Việt Nam ở nước ngoài, cũng như đề nghị chính phủ Pháp “nhượng lại” một phần nào đó trong số hiện vật “*4 triệu dollars*” và các báu vật ngày xưa ấy!

Tôi tin rằng, người Pháp với tinh thần “Tự do - Bình đẳng - Bác ái”, lại thêm trụ sở UNESCO đặt tại Paris là nơi thường xuyên ký các Công ước Quốc tế về bảo tồn, không có lý do gì mà không nhượng lại cho dân tộc Việt Nam những cái ngày xưa gọi là “*bồi thường chiến phí*”, trong khi ngày 7 tháng 5 năm 1954 thì tướng De Castries cùng 16.200 người Pháp đã bị bắt sống nhưng vẫn được người Việt đối xử một cách “bác ái” để rồi “tự do” cùng mọi người một cách “bình đẳng”...

Và tôi cũng tin rằng - như Bác Hồ nói - khi nước ta đã "*sánh vai các cường quốc năm châu*" thì vấn đề này có thể giải quyết trên cơ sở bình đẳng giữa các quốc gia, các dân tộc vậy!

Là một người ngoài ngành, vẫn biết nêu những ý kiến này là sai trái, nhưng đây xuất phát từ một tấm lòng, là nguyện vọng của những người có tâm huyết bảo tồn *Di sản Văn hóa Dân tộc*, rất mong được lượng thứ... NAH